

Sárközi Mátyás

Pesten, Londonban és a nagyvilágban

Jelenkor

KÁROMKODNI, AZT TUDUNK

Szép hagyománya az angol lapszerkesztésnek, hogy a látszólag oly fontos, de valójában illékony politikai beszámolók közé (melyeknek nagy része hetek múltán jószívesen érdektelenné válik) fűszerezésképpen oda-oda biggyeszt a tördelő néhány látszólag triviális, de valójában örökérvényű cikket. Így esett meg a minap, hogy a Times címlapján, az algériai mizéria és Bush elnök hasfájásai mellett, megjelent egy részletező híradás a káromkodás nyelvészetének tárgyköréből, hízelgő utalással arra, hogy valamilyen mi magyarok világélisők vagyunk.

Maledicta – a Nyelvi Agresszió Nemzetközi Szakfolyóirata. Így nevezi magát a San Franciscóban kétévénként megjelenő tudományos acta, amely káromkodástörténettel foglalkozik. A vezértanulmány szerzője a Bajországban doktorált Reinhold Aman, aki azt írja, hogy huszonhat éve foglalkozik behatóan a témával, s arra a megállapításra jutott: a magyarok elsősége e téren elvitathatatlan. Egy nemzet fiai sem tudnak olyan cifrán, kacskaringósan, képzeltetésen és olyan obszcén módon káromkodni, mint mi.

A BBC Világszolgálat kulturális részlegéből hívott fel egy szerkesztőt, hogy bejönnék-e a stúdióba, nyilatkozni a

nagy horderejű témáról. Útközben a metrón gyorsan elolvastam a cikket, és meglepetve tapasztaltam, hogy a Times a New York-i munkatársa által küldött jelentéshez a tizenharmadik oldalon vezércikk formájában kommentárt fűz, esszészzerűen, irodalmi igénnyel megírt szöveget, a káromkodás és a különböző korok tabuinak társadalomtörténeti szempontból érdekes összefüggéseiről.

Mit mondhattam volna a BBC hallgatóinak? Felhívтам figyelmeiket a fűzfán fűtyülő rézangyalát folklorisztikus elemeire és dallamos mondatlejtésére, de angol fordításban („The copper angel that whistles on the willow tree”) igencsak bizarnak tűnt az egész. Így rátértem a legvaskosabb szótörténeti magyarázatára, úgy, ahogyan Illyés Gyula *Ebéd a kastélyban* című könyvében olvashatni. Már hogy lóról eredetileg szó sem volt, a káromkodás a török karóbahúzásra utal, és a karót nevezik törökül lofat-nak. Az interjút készítő angolt ez láthatólag nagyon mulattatta.

Nem akartam kitérni rá, de amikor futólag említettem, hogy a magyarban is a közösülésre vonatkoznak a legdiszibb káromkodások, mint a legtöbb nyelvben – és nálunk ennek valóban gazdag variánskincse van –, elmondhattam volna, hogy a magyar tulajdonképpen szegénylős nép, hiszen a finnugorban eredetileg nem a bébetűs szót használta, ezt azért tanulta el a töröktől, hogy finomabban fejezze ki az arcpirító régit. Más úgy, hogy a

bé-betűs kifejezés megragadt, és manapság legfeljebb úgy finomíthatunk a dolgokon, ha a leszid csúfabb variációja helyett azt mondjuk, hogy lebalta, és a kital durva változata helyett azt, hogy kibabrált.

Az angol rádiós a Times cikkére hivatkozva megkérdezte még, igaz-e, hogy a magyarok rettentő hosszan tudnak káromkodni. Ezt megerősítettem, mert hallottam a kocsis-Miattyánkról, amely öt percig tart és egy káromlást sem ismétel meg, de reprodukálni nem tudnám ezt a magyar különlegességet.

Dr. Reinhold Aman tanulmánya szerint a jiddis nyelv versenyezhet a magyarral a káromkodás fantáziagazdagsága terén, bár ezek a káromlások távolról sem olyan gómbák. Aman megjegyzi, hogy a zsidóknak kétezer éven át kellett sértegetésekre kard helyett az éles nyelvükkel válaszolni, ezért ilyen gazdag a káromkodó szókincsük. Ilyenket mondanak: „Örökölj egy gálya aranyat, de még annál is többet költis orvosságra!”, vagy „Kívánom, hogy metéljenek körül, de tévedésből a maradékokat dobják a szemébe!” Visszatérve a Times vezércikkére, a tabudöntés problematikájára, azt írja a lap, hogy előbb azzal sokkolhatták egymást az emberek, hogy Isten nevét hiába vették a szájukra, a múlt századi prudéria idején pedig a disznólkodással – s a kettő kombinációjával. Ma azonban jóformán nincsenek tabuk, tehát kérdés, hogyan fognak káromkodni az unokáink.

GLYNDEBOURNE ESŐBEN

Szeretem én Janáčektól a *Makropoulosz-ügy* című formabontó operát? Nem. Azért nem, mert úgy érzem, hogy a *Katja Kabanova* és a *Jenufa* kimerítette a szupermodernekedésre áttérő cseh komponista zenei készleteit (bár hagyatékában még egész sor előadatlan késői opera van), és erre a bonyolult Karel Čapek-librettóra csak nehezen egységbe foglalható szilánkok, önmagukban felvillanó diszharmonia-nyalábok maradtak.

Szeretek én két és fél órát vezetni, előbb London zsúfolt rengetegén át, majd autópálya-robogás után, kicsinyke, tekergető utakon, hogy végül elérkezzen a rétek között meghúzódó Glyndebourne-ba, meghallgatni Janáček művét? Bizony, erre is nehezen szánom rá magam, hiszen e nyári opera utánözhatatlan bája, hogy a szmokingos-kisestélyis puccosságot feloldja a piknik, amelyet a közönség a másfél órás nagyszünetben a zöld gyepre pakol ki. Most viszont zuhog az eső.

Ám a kritikák igencsak dicsérik az előadást, a Glyndebourne-ban első ízben dirigáló Eötvös Pétert, s persze az előadás sztárját, Anja Siljtát. Čapek librettója főként arról szól, hogy egy operaénekesnő hajdan megvitt valamiféle boszorkányfőzetet, immár 337 éves, a csodaszer hatása